

Баранцова Ірина,
кандидат педагогічних наук, доцент,
докторант кафедри педагогіки
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького

ІНТЕРКУЛЬТУРНІСТЬ ЯК ОСНОВА СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

У всесвітній історії взаємодія культур завжди включала в себе дві яскраво виражені тенденції: перша обумовлює прагнення будь-якої культури відокремитися і зберегти свою самобутність, друга – забезпечує спільне існування різних культур і відображає фактори, що мають універсальне значення. Специфіку другої тенденції значною мірою зумовлюють конкретні історичні умови. Прояв обох тенденцій можна простежити у всіх сферах життя. Освіта не є винятком і в нинішню епоху все більш виявляє специфічні риси, які носять міжкультурний характер. В основі цих змін проявляється новий тип культури, який може бути диференційований як інтеркультура. Даний термін не беззаперечний. Визнаючи цей факт, постараємося довести його право на існування.

Метою цієї статті є наукове обґрунтування поняття "інтеркультура" на основі аналізу наукових джерел, а також емпіричних спостережень.

Нас цікавить аспект вивчення взаємодії культур в сучасному світі, які існували стільки, скільки існує людство з часів усвідомлення людиною різноманіття культурного буття. Однозначного ставлення до феномену взаємодії культур немає і, мабуть, бути не може в силу все тієї ж багатозначності культури.

У вступі до статті ми відзначили дві тенденції в розумінні існування культур. Перша не допускає взаємовпливу і взаємодії культур. Ідею жорсткого відокремлення культур відстоював О. Шпенглер. Він стверджував: "Кожен культурно-історичний тип існує відокремлено, замкнуто, ізольовано. Діалогу культур немає. Кожна культура самодостатня" [8, 167].

Подібні твердження справедливі, коли ми говоримо про національні особливості, специфіку кожної окремо взятої культури і народу. Більш того, ідентифікація людини з певним народом, а значить і з культурою, є складною системою зв'язків, де географія, клімат, історія країни, національний характер, мова як частина культури грають в кожному окремому випадку свою специфічну й унікальну роль. При цьому немає пріоритетів зазначених зв'язків. Так, про первинність зв'язку культури і природи писав Г. Гачев: "Природа і Культура знаходяться в діалозі: і в тотожності, і в додатковості; Суспільство і Історія покликані заповнити те, чого не даровано країні від природи. З цієї точки зору національне – і позаду і попереду" [2, 11].

Людство змушене "вчитися жити" в нових умовах багатонаціональності та полікультурності. Е. Ласло називає новий формат життя людства "інтереснуванням", стверджуючи, що воно охопило всю планету і виражається в залежності держав і співтовариств один від одного в плані економічного і екологічного добробуту і територіальної безпеки [6].

Г. Гачев, вивчаючи національні образи світу, які, по суті, є особливим щодо спільного – культури світу, позначає парадокс, який полягає в тому, що, з одного боку, ми спостерігаємо зближення народів і культур, з іншого – загострення "національної чутливості" [2, 23].

Але крім зовнішнього боку взаємодії і взаємин культур, існує глибинна причина, що змушує дослідників різних епох знову і знову братися за вирішення проблеми і розгадувати одну з найбільших загадок світу. Метафорично ця загадка виражена філософом і поетом Х. Джебраном: "Захід не вище ніж Схід, і Схід не нижче Заходу, а різниця між ними двома максимум, ніж різниця між тигром і левом. Є справедливий і досконалий закон, який я знайшов за зовнішньою видимістю суспільства, який зрівнює злидні, добробут і невігластво; він не віддає переваги жодній нації перед іншою, не утискає один клан, щоб відігнати інший" [4, 26].

Образну картину світу поета не слід розуміти як зрівнювання всіх і вся. Між рядків проглядається ідея єдності різноманітної людської культури. Ця ідея емпірично була позначена ще в давнину, коли розширення географічного простору в зв'язку з війнами, торгівлею та ін. змушувало античних мислителів задаватися питаннями синтезу єдності і різноманітності культур і народів. С. Артановський висунув тезу про "психічну єдність людства", виходячи з єдності біологічної природи і свідомості людини, що і визначає єдність людської культури [1].

І. Гердер писав з цього приводу: "Ми простежили історичний шлях деяких народів, і нам стало ясно, наскільки різні, в залежності від часу, місця і інших обставин, цілі всіх їх прагнень ... і тим не менше ми бачимо, що в усьому творить лише один початок – людський розум ... А тому один ланцюг культури з'єднує своєю кривою лінією, яка весь час відхиляється в сторону ... всі нації ..." [3, 440 – 441].

Існує ще один аргумент, що підтверджує загальність культурного простору світу. Він пов'язаний з історією виникнення культури, в якій більше питань, ніж відповідей. Існують різні точки зору з приводу походження культури, серед яких найбільш поширеними є дві. Згідно з першою всі явища культури завжди існували й існують в історії і в сьогоденні. Вони можуть змінюватися, можуть заперечувати, замінювати один одного, але незмінно одне – культура починається тоді, коли людина свідомо, вдаючись до самих різних форм, виокремлює себе з тваринного світу, оскільки в останньому все прагматично обумовлено. Тільки людська спільнота дозволяє собі розкіш діяльності та спілкування, які самодостатні.

Друга точка зору сходиться до гіпотези про неземне походження культури. Відповідно до неї будь-яке явище культури має позаземне,

нелюдське походження або від богів, або Бога, Космосу, або від прибульців з інших планет. Дійсно, в культурній спадщині людства чимало загадок, будь-то Біблія, повні пророкувань міфи або ритуальні свята та обряди. Невирішену загадку являє собою виникнення і існування на Землі великої кількості різних мов, і відома легенда про Вавилонську вежу не дає пояснення. Цей сюжет, незважаючи на зовнішню простоту, навпаки, погіршує таємницю.

Але при настільки різному тлумаченні походження культури в наведених точках зору є загальна підстава: творячи культуру, людина ніби дивиться і бачить себе з боку, вона рефлексує з приводу своєї діяльності і намагається якимось чином зафіксувати цю рефлексію. Людина, образно кажучи, вдивляється крізь культуру в себе і в іншого, намагаючись зрозуміти сенс свого призначення на Землі, сутності себе і світобудови.

Не буде помилкою назвати культуру істинно "людським дитям". Її рефлексивний характер допомагає людству зрозуміти суть себе і світобудови. Культура має прогресивний сенс і служить збереженню і розвитку людського в людині.

Історія людства дає блискучі зразки зміни розуміння взаємодії культур, де можна простежити тенденцію певної універсалізації на прикладі зустрічі з іншою культурою. Ідею конфлікту культур, як першої стадії знайомства з чужою культурою, обґрунтував в своєму дослідженні П. Сисоєв. За конфліктом культур, на думку автора, слід самовизначення особистості в культурі, а потім діалог культур [7].

Взаємодія культур сьогодні – широкий контекст перетину різних культур при збереженні особливостей національних культур і дотриманні загальнолюдських основ буття. Своєрідним чином описаний феномен проявляється в освіті, яка стає все більш гетерогенною і відкритою.

З існуючих термінів і понять, які вже досить зарекомендували себе, що позначають вказане явище, нам представляється найбільш адекватним термін "Інтеркультура". "Інтер" в перекладі з латини означає "між". Сучасний характер взаємовідносин культур синергетичний, він передбачає непередбачуваність, його не можна запланувати і здійснити за планом. Сутність феномену взаємодії культур в форматі "між", на наш погляд, відповідає такому розумінню і визнанню взаємодії і взаємин, що виникають між сучасними культурами.

Слід зазначити, що в літературі термін "Інтеркультура" зустрічається в інших контекстах. Позначимо основні напрямки досліджень в даній області: інтернаціоналізація світу в зв'язку з глобалізацією, проблеми інтеркультурної комунікації, інтеркультурна діяльність студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу, міжкультурна освіта в сучасній Україні, інтеркультурний фактор у розвитку освіти в окремих регіонах країни, міжкультурне виховання школярів і ряд інших.

У сучасному світі надзвичайно важливим виявилось розуміння сутності і реалізація інтеркультурних взаємодій в бізнесі, для успіху якого

необхідно спеціальне навчання, яке придбало характер індустрії. Навчання в моделі інтеркультурної взаємодії передбачає формування усвідомлення особливостей власної культури, знання і розуміння систем цінностей, прищеплення навичок міжкультурної поведінки, крос-культурну компетентність, що допомагає ефективно взаємодіяти в глобальному масштабі. В даному контексті термін "Інтеркультура" наближається до поняття "міжкультурна комунікація".

Аналіз джерел і матеріалів з проблеми дослідження, а також власні емпіричні спостереження дозволили нам дати наступне визначення Інтеркультури. Інтеркультура – складний самоорганізуючий феномен взаємодії культур в сучасному світі, що характеризується непередбачуваністю, взаємозбагаченням, єдністю конфлікту і діалогу культур.

Як в будь-якому понятті, тут є ключове слово, і в даному випадку цим словом є "взаємодія". У філософському сенсі "взаємодія" виступає як категорія, "... що відображає процеси впливу об'єктів один на одного, їх взаємну обумовленість і породження одним об'єктом іншого. Взаємодія – об'єктивна і універсальна форма руху і розвитку, визначає існування і структурну організацію будь-якої матеріальної системи" [6, 217].

Як видно з наведеного визначення, взаємодія обов'язково має на увазі вплив, тому, роблячи акцент на синергетичності Інтеркультури, ми зауважимо не тільки можливе, але і обов'язкове управління багатьма процесами, що відбуваються в інтеркультурному просторі, включаючи освіту.

Отже, складний характер взаємодії культур в минулому і сьогоденні представляє інтерес для дослідників. При цьому можуть бути прямо протилежні позиції і оцінки цієї взаємодії.

Пропонований нами термін "Інтеркультура" відображає одну з сутнісних характеристик сучасної взаємодії культур. Синергетична основа інтеркультурної взаємодії може стати відправною точкою у вивченні даного феномена в різних контекстах, одним з яких є сучасний освітній простір, що несе в собі інтеркультурні тенденції, які вимагають осмислення, аналізу та втілення в освітній діяльності.

Наш регіон є яскравим прикладом прояву інтеркультурності. У 2008 році Мелітополь став учасником міжнародного проекту Ради Європи "Інтеркультурні міста". Європейським країнам може бути цікавим досвід Мелітополя, де вже понад століття мирно проживають представники понад 100 національностей і народностей. У місті активно працює Рада національно-культурних товариств.

За результатами участі в цій програмі період 2008 – 2010 років був активним і результативним для міста Мелітополя: інформація про місто стала відома в Європі, відбулися більше 10 навчальних поїздок в європейські міста, були організовані важливі виступи в Страсбурзі і

Брюсселі. Мелітополь відвідали відомі європейські фахівці і експерти з питань міського розвитку, політики і муніципальні діячі.

Наступним кроком міської влади стало прийняття на сесії міської ради на 2011 рік програми "Мелітополь – європейське інтеркультурне місто", яка стала фундаментом створення комплексної довгострокової програми міжкультурної інтеграції.

Оскільки конфлікти на етнічному ґрунті не є проблемою для Мелітополя, міська влада намагається виявити потенціал різноманітності для мобілізації зусиль і творчості різних етнічних груп з метою розробити і реалізувати інноваційні проєкти відродження міста. Одним з майданчиків для самовираження представників національно-культурних товариств та громадськості міста став міський парк культури і відпочинку.

Мелітополь став автором унікального посібника з міжкультурної інтеграції. В основі даної ініціативи – соціологічні дослідження Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, співпраця органів влади з національно-культурними товариствами, красназвцями, істориками, консультації з Радою Європи, Міністерством культури України. Зусилля по розробці інтеркультурної моделі Мелітополя і методичне планування його інтеркультурної діяльності допоможуть розробити унікальне для України практичне керівництво для подальшого обміну досвідом і зміцнення іміджу міста.

Подальша робота по розробці плану міжкультурної інтеграції проходила за тематичними напрямками п'яти груп (Цивільна та міжкультурна свідомість, освіта і міжкультурне спілкування; Соціально-економічне, політичне забезпечення інтеркультурного розвитку міста та активізація громадської діяльності; Культура: міжкультурне міське планування і облаштування міського простору; Привітальна політика (по іммігрантам, біженцям, переселенцям) і культурно-духовні практики; Міжрегіональні і міжнародні перспективи, туризм і краєзнавство). Підсумком роботи став "План міжкультурної інтеграції міста Мелітополя до 2020 року", який був розглянутий і затверджений на сесії Мелітопольської міської ради.

Розробка Плану міжкультурної інтеграції є однією з кращих практик реалізації принципів інтеркультурності в Україні. Як повідомила експерт Ради Європи з питань інтеркультурної політики, науковий радник Програми "Інтеркультурні міста" Ради Європи Ксенія Рубіконде (Страсбург, Франція), документ був розміщений на офіційній сторінці Ради Європи, присвяченій Мережі українських інтеркультурних міст, щоб поділитися цією цінною практикою з іншими містами Європи і України, які є учасниками Програми.

Отже, на прикладі нашого міста ми показали важливість і необхідність впровадження інтеркультурності в сучасне життя полікультурних регіонів України. Ця проблема є досить актуальною для збереження національної культури і єдності, а також для мирного

співіснування культур і виховання толерантного ставлення до представників інших націй і національностей.

Інтеркультурна освіта в умовах полікультурного середовища має дві грані: зовнішню – кадровий потенціал, програми, плани, інформаційну і матеріальну забезпеченість для підготовки спеціаліста і другу, внутрішню грань, що припускає певний результат особистісного розвитку в системі університетської освіти, в даному випадку, мається на увазі інтеркультурна освіта особистості, яку ми розуміємо як особливу стадію наближення людини до культури, що характеризується особливим рівнем інтегративності деяких структурних компонентів. Інтеркультурна освіченість – це складне особистісне новоутворення, яке має багаторівневу природу.

Що означає університет для європейської культури?

Університет – це символ культури, де головна цінність – людська особистість, а ціль – багатогранний розвиток людини, бо цього вимагає взаємозалежність в науці і світі в цілому.

Університет – джерело піднесення духовності суспільства.

Університет – не конвеєр для підготовки спеціалістів, а терени для розвитку інтелектуальних здібностей.

Університет – це храм, де кожен дихає повітрям свободи і прогресу.

Освіта повинна бути орієнтована на процеси формування особистості с глобальним мисленням у всій багатогранній повноті інтелектуального, культурного, психологічного і соціального розвитку. Підвищення рівня освіти має базуватися на формуванні іншого типу інтелекту, мислення, ставлення до інформаційних реалій, які швидко змінюються. Зміст і методи повинні бути спрямованими на формування раціональних вмій оперувати інформацією, володіти комп'ютерними технологіями і елементами інформаційного моделювання, мислити професійно-прагматично.

В умовах полікультурної реальності, коли контактують люди, які належать до різних лінгвокультурних спільнот, взаємовплив і взаємопроникнення культур призводить до акультурації членів соціумів, які об'єднують в своїй свідомості різні культури, орієнтованих на іншого, схильного до діалогу з ним.

Через культурні традиції, спадкоємність поколінь майстрів здійснюється зв'язок часів, що зберігає суспільство і цивілізації від катастрофи здичавіння.

Література

1. Артановський С.Н. Исторична єдність людства і взаємовплив культур. – К., 2007.–267 с.
2. Гачев Г. Национальные образы мира. Космо-Психо-Логос. – М., 1995. – 480 с.
3. Гердер И.Г. Идеи к философии истории человечества. – М., 1977. – 703 с.
4. Джебран Х. Мудрость Халиля Джебрана. Пророк. Сад пророк. Голос мастера / пер. с англ. – М. : Со. LTD. 1999. – 238 с.